

One of the most important and interesting correlation regularities is the literary tradition of personification the Sun and the Moon. Traditionally in poetry the Sun is masculine and the Moon – feminine, though in the texts pertaining to Old English tradition (like epic fantasy) the Sun is feminine and the Moon – masculine. Shakespeare in his play follows the former tradition (though only the word *Moon* is used in the play):

e.g. O, methinks, how slow

This old moon wanes! she lingers my desires [6, 279].

Come, wait upon him; lead him to my bower.

The moon methinks looks with a watery eye;

And when she weeps, weeps every little flower [6, 289].

Thus, we may conclude that gender peculiarities of the nouns used in the play are determined by Shakespeare's intention to present his play in the form of a dream. Moreover, we must keep in mind that his work is an example of poetic drama, thus personification is widely used in it transforming the inanimate nouns into animate.

Here we also see that most instances of the gender usage can be interpreted and explained only referring to the segments larger than a sentence where they occur or even to the whole text, i.e. the discourse. Further investigation may concern the influence of mythopoetic and epic discourse on the choice of language means the semantic connection between the nouns of definite gender with the pronouns they correlate with.

L i t e r a t u r e :

1. Лалаянц И.Э. О проявлении категории рода у некоторых существительных в современном английском языке / И.Э. Лалаянц // Иностранные языки в школе. – № 4. – 1998. – С. 102–103.
2. Липко З. Н. Соотнесенность личных местоимений с существительными-антецедентами в современном английском языке / З. Н. Липко // Вестник Харьковского ун-та. – № 196. – Вып. 13, 1981. – С. 31–35.
3. Мізецька В. Пронімінальна транспозиція в різних типах тексту // Науковий вісник ЧНУ : збірник наукових праць. Вип. 165–166 : Германська філологія. – Чернівці: Рута, 2003. – С. 124–130.
4. Тимпко Л. А. Род как историческая и социолінгвістическая категория / Л. А. Тимпко. – М. : Из-во Моск. ун-та, 1985. – 46 с.
5. Moore R. A Midsummer Night's Dream : Introduction / R. Moore // The Complete Works Of William Shakespeare. – Ware, Hertfordshire : The Wordsworth Poetry Library, 1994. – P.276–278.
6. Shakespeare W. A Midsummer Night's Dream / W. Shakespeare // The Complete Works Of William Shakespeare. – Ware, Hertfordshire: The Wordsworth Poetry Library, 1994. – P. 279–302.

Семегин Т. С.

*Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут
імені Тараса Шевченка*

СИНОНІМІЧНІ ЗАСОБИ МОВИ І ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТІВ

У світлі загальної спрямованості лінгвістичних розвідок у руслі когнітивізму інтерес до концепту не тільки не вщухає, а набуває все нових і нових обертів. Хоча деякі дослідники (Селіванова О. О., Залевська О. О.) таку надмірну зацікавленість вважають невиправданою [10, 419; 2, 36] і, навіть, називають її епідемією, хворобою [10, 419]. Разом з тим, серед широкого кола проблем, що вирішуються концептологами на даному етапі (структура концепту, актуалізація в різних типах дискурсу, типи концептів і методологія їх дослідження), чільне місце належить мовним засобам вербалізації концептів, зокрема синонімії [6; 9].

Ряд науковців (Кононенко В. І., Мамич М. А., Попова З. Д., Приходько А. М.) стверджують, що аналіз синонімічних рядів сприяє формуванню цілісного, завершеного образу концепту в свідомості людини [3; 4; 7; 8]. По-перше, результати дослідження синонімів, як і даних тлумачних словників, відображають ознаки, які входять до ядра концепту [7, 176-177], тобто найсуттєвіші. По-друге, синонімія уможливорює аранжування концептів як і в різних духовно значущих іпостасях, так і в їх специфічній актуалізації в різних соціальних стратах – приміром, у вигляді сленгу, аргю, пейоративів тощо [8, 113], а отже актуалізує його стилістичні ознаки. По-третє, вона розглядається як “один із лінгвостилістичних, текстових прийомів виявлення внутрішніх потенцій смислу, яка дозволяє виявити додаткові значеннєво-поняттєві нашарування, що входять в одне й те саме ціле – смисл концепту [3, 15–16]. По-четверте, синонімічні засоби мови уможливають подання витлумаченого слова не ізольовано, а в його зв’язках з іншими словами [4, 8]. Як бачимо, серед засобів мовної вербалізації концептів синонімія займає важливе місце і здатна демонструвати в процесі свого функціонування широкий спектр інформації про когнітивні ознаки досліджуваних концептів. Спробуємо це продемонструвати на основі концептів *beautiful/прекрасний*.

Метою статті є порівняння семантичного наповнення концептів *beautiful/прекрасний* в англійській та українській мовах на основі аналізу синонімічних засобів мови.

Завдання статті:

- дослідити синонімічні ряди лексем *beautiful/прекрасний* на основі даних лексикографічних джерел;
- виявити аломорфні та ізоморфні ознаки в семантичному наповненні порівнюваних концептів.

Концепти *beautiful/прекрасний* характеризуються високим рівнем синонімічної активності. Так, на основі даних ряду синонімічних словників [12–13; 15–18] синонімами до лексеми *beautiful* є: *attractive, pretty, handsome, good-looking, nice-looking, alluring, prepossessing, as pretty as a picture, lovely, charming, delightful, appealing, engaging, winsome, ravishing, gorgeous, heavenly, stunning, arresting, glamorous, irresistible, bewitching, radiant, beguiling, graceful, elegant, exquisite, aesthetic, artistic, decorative, magnificent, bonny, tasty, smashing, divine, knockout, drop-dead gorgeous, fanciable, beddable, easy on the eye, fit, cute, foxy, beaut, spunky, beauteous, comely, fair, slightly, pulchritudinous, fine, becoming, seemly*.

Звичайно, спільною ознакою більшості синонімів є “естетична оцінка”. Але оскільки синонімічна профілізація уможливорюється завдяки тому, що в межах концепту можуть існувати не лише одне, а декілька прототипних ядер, навколо яких групуються інші елементи ментального простору [8, 115], то в аналізованому концепті *beautiful*, за нашими попередніми спостереженнями, теж можна виокремити відповідно кілька прототипних ядер з різними когнітивними ознаками: 1) “attractive” (“привабливий”): *nice-looking, good-looking, fair, attractive, fine*; 2) “sexually attractive” (“сексуально привабливий”): *fanciable, foxy, cute, smasher*; 3) “very beautiful” (“дуже гарний”): *beautiful, magnificent, exquisite, glamorous, gorgeous, stunning, heavenly, irresistible, ravishing, elegant*. Остання група синонімів акцентує увагу на найвищому ступені реалізації певної якості, властивості, тому, на нашу думку, дані лексичні одиниці є найбільш співвідносні з ядром українського концепту *прекрасний*. Серед цих лексем *beautiful* є найсильнішою і означає володіння красою в повному обсязі, тоді як інші синоніми виражають лише часткове володіння [13, 108-109].

Також можна говорити про гендерні особливості деяких синонімів. Так, зокрема, *handsome* вживається здебільшого для опису зовнішності чоловіків, *pretty* – для жінок. Використання цих лексем для опису осіб протилежної статі приводить до набуття ними додаткових смислових відтінків. Це ж саме стосується лексем *pulchritudinous*, *tasty*, що використовується здебільшого для жінок. Більше того, *beautiful* теж майже не застосовується для опису чоловіків, так як використовуючи цю лексему ми позбавляємо їх таких чоловічих якостей як сміливість, сила духу...[там само, 109-110]. Окрім вищезгаданих ознак, синоніми до лексеми *beautiful* здатні до актуалізації і ряду інших, які можуть займати першочергове місце або просто входити в семантичне наповнення слова, але так як “різні синоніми актуалізують різні аспекти концепту” [7, 201], зупинимося на домінуючих і найбільш важливих ознаках, які формують прототипні ядра аналізованого концепту: 4) “приємний” (*divine, easy on the eye, winsome, delightful, pretty, handsome, prepossessing, graceful, gorgeous*); 5) “розмір”: “великий” (*handsome*) і “малий” (*pretty, fine*); 6) “якості”: “моральні якості”: “щедрий” (*handsome*), “благородний” (*fine*), “пристойний” (*seemly*), “справедливий” (*fair*); “інтелектуальні якості”: “розумний” (*elegant, bonny, cute*), “хитрий” (*foxy*); “психічні якості”: “щасливий” (*radiant*), “цікавий” (*appealing, beguiling*), “дивуючий” (*stunning*), “закоханий” (*radiant*); “фізичні якості”: “здоровий” (*bonny, fit*), “граціозний” (*graceful*), “витончений” (*fine*), “чутливий” (*exquisite*), “сильний” (*irresistible*); 7) “образ”: “зоровий образ”: “яскравий” (*radiant*), “ясний” (*fair, fine*), “світлий” (*fair*); “слуховий образ”: “милозвучний” (*pretty, beautiful*); 8) “оцінка”: “нормальний” (*fine*), “середній” (*fair*), “успішний” (*knockout, glomorous*), “бажаний” (*alluring*).

Не менш активним у синонімічному відношенні є лексема прекрасний – чудовий, чудесний, досконалий, відмінний, незрівнянний, неперевершений, ідеальний, блискучий, першокласний, першосортний, першорядний, першорозрядний, предобрий, знаменитий, божественний, гарний, красивий, вродливий, хороший, славний, ладний, доладний, красний, красен, гожий, пригожий, ловкий, красовитий, благоліпний, преподобний, сподобний, подобний, файний, пречудовний, хосний, лепський, хупавий, вальний, чарівний, пишний, препишний, прегарний, казковий, дивний, преславний, мальований, розпрочудесний, розчудесний, радісний, щасливий, солодкий, безхмарний, незатьмарений, сонячний, золотий, променистий, благословенний, щасний, погожий, мальовничий, шатний, найкращий, найліпший, найлуччий [11]. Когнітивна ознака “естетична оцінка” є актуальною і для більшості членів синонімічного ряду з домінантою прекрасне. Щодо прототипних ядер, то тут можна виокремити такі: 1) “гарний”: красний, гожий, ловкий, пригожий, благоліпний, преподобний, сподобний, файний, хосний, лепський, хупавий, вальний, славний, хороший; 2) “дуже гарний”: божественний, чудовий, відмінний, променистий, чарівний, пишний, препишний, прегарний, дивний, преславний, мальований, розпрочудесний, золотий, гармонійний: ладний, доладний. Аналіз дефініцій лексем також засвідчив тенденцію, що більшість з них передбачають дуалістичну єдність зовнішнього та внутрішнього, форми і змісту: гарний, променистий, чарівний, славний, ладний, преподобний, чудовий, відмінний, блискучий, гарний, хороший. В інших словах ця ознака хоча і не є яскраво вираженою, але усвідомлюється як їх невід’ємна складова. Ще одне прототипне ядро, яке співпадає з відповідним ядром в англійській мові за назвою, але є меншим за обсягом 3) “приємний”: хороший, преславний, чарівний, красен, доладний, славний. Разом з тим, якщо в англосаксонській лінгвокультурі відповідний концепт реалізує дві діаметрально протилежні ознаки: “великий”, “малий”, то в українській мові прототипне ядро

4) “розмір” представлений лише однією ознакою “великий”. Це, зокрема, простежується в таких одиницях як: хороший, пишний, гарний, незрівняний, вальний, казковий. До інших ознак, що реалізують в межах даного синонімічного ряду і утворюють прототипні ядра можна віднести наступні: 5) “якості”: “моральні якості”: “порядний” (хороший), “вірний” (хороший), “щирий” (хороший, солодкий), “сумлінний” (хороший), “слухняний” (хороший, чудовий), “дуже добрий” (першокласний, першосортний, предобрий, знаменитий, славний), “щедрий” (благословенний, променистий), “надійний” (хороший), “святий” (преподобний); “прихильний” (хороший), “охайний” (хулавий); “психічні якості”: “щасливий” (щасливий, погожий, благословенний, солодкий, золотий, безхмарний, незатьмарений, сонячний), “дивний” (казковий, дивний, чарівний, чудовий), “безтурботний” (погожий, хороший), “радісний” (радісний, благословенний, променистий, щасливий, солодкий, сонячний, славний) “кумедний” (дивний), “уявний” (ідеальний); “інтелектуальні якості”: “розумний”: блискучий; фізичні якості”: “сильний” (гарний), “легкий” (щасливий); 6) “образ”: “зоровий образ”: “ясний”, “сонячний” (погожий, променистий, хороший, незатьмарений, сонячний, ладний, гожий, блискучий), “блискучий” (блискучий, променистий, гарний), “чистий” (погожий, гожий), “пушистий” (пишний), “нарядний” (хулавий); “слуховий образ”: “милозвучний” (хороший, гарний, чарівний, доладний, солодкий); “тактильний образ”: “ласкавий, лагідний” (солодкий, ладний); “смаковий образ”: “смачний” (солодкий); 7) “оцінка”: “вдалий” (гарний, ладний, блискучий), досконалий (хороший, ідеальний, досконалий, блискучий “корисний” (хороший, хосний), “досвідчений” (хороший, гарний), “цінний” (золотий, пишний); “любий” (золотий), “найважливіший” (першорядний), “успішний” (щасливий), “багатий” (благословенний); “близький” (хороший); “вигідний” (щасливий), “відповідний” (хороший), “достойний” (хороший), “популярний” (славний).

Як бачимо, порівнювані лексеми характеризуються широкою синонімічною активністю, що вказує на їх важливість та актуальність серед носіїв зіставлюваних лінгвокультур. Крім того, даним концептам притаманна широка палітра стилістичних ознак, вони вживаються як в усному (*knockout, drop-dead gorgeous; розчудесний, мальований*) так і писемному мовленні (*beauteous, pulchritudinous; благословенний, подобний*); серед них зустрічаються приклади діалектизмів (*spunky, bonny; лепський, хулавий*), архаїзмів (*comely, fair; благоліпний, подобний*), поетизмів (*fair, beauteous; красен, пречудовний*), що зайвий раз підкреслює актуальність даних концептів і поширеність в різних “соціальних стратах”. Разом з тим, незважаючи на той факт, що порівнювані концепти є універсальним, вже на основі аналізу лише одного прийому мовної вербалізації концептів (синонімії) можна говорити про потужну національну маркованість даних концептів та їх етнокультурне наповнення та концептуалізацію. Цікавою і слушною є позиція Мещерякової Ю. В., про протиставлення зовнішнього і внутрішнього, земного та небесного, а також відповідно контраст між красивим і прекрасним серед носіїв російської лінгвокультури, що є зовсім не характерним для англосаксонського етносу, де зовнішнє і внутрішнє нероздільно пов’язане [5]. Таким чином, якщо в українській мові маємо концепти *прекрасне і краса*, що перебувають в родо-видових відношеннях, то в англійській мові ці два поняття інтегруються в один концепт – *beautiful*, що зумовлює його етноспецифічність. Синоніми до лексеми *прекрасний* акцентують увагу не лише на формі, але і на змісті, не лише на зовнішності, але і на внутрішніх якостях, тоді як в англійській синоніміці такі ознаки залишаються в більшості випадків імпліцитними.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що когнітивна ознака “естетична оцінка” безумовно є ізоморфною та об’єднує всі синонімічні одиниці в одне ціле – смисл концепту. Хоча така ознака, як “зоровий образ” теж практично пронизує всі синоніми порівнюваних концептів. Ряд прототипних ядер збігається (“дуже гарний”, “розмір”, “якості”, “образ”, “оцінка”), але концептуальні ознаки, що входять до їх складу, не є ідентичним. Так, наприклад, підгрупа “моральні якості” та прототипне ядро “оцінка” є набагато ширшими в кількісному і якісному відношенні в українському концепті. Крім того, наявні аломорфні ядра та підгрупи в межах концептів (“сексуально привабливий” – в англійській мові та тактильний і смаковий образ – в українській). Ще однією диференційною ознакою є гендерні особливості, що проявляються в проаналізованих синонімічних одиницях англійської мови і не є типовими для синонімічного ряду концепту укр. *прекрасний*.

Л і т е р а т у р а :

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: “Перун”, 2004. – 1440 с.
2. Залевская О. О. Психолінгвістический подход к проблеме концепта / О. О. Залевская // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – 2001. – № 32. – С. 36–44.
3. Кононенко В. І. Концепти українського дискурсу: [монографія] / В. І. Кононенко. – Київ–Івано-Франківськ, 2004. – 248 с.
4. Мамич М. А. Концепти правда/неправда в українській літературній мові : семантико-стилістичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / М. А. Мамич. – Одеса, 2002. – 20 с.
5. Мещерякова Ю. В. Концепт “красота” в английской и русской лингвокультура : Автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. філол. наук: спец. 10.02.20 “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / Ю. В. Мещерякова – Волгоград, 2004. – 18 с.
6. Мишин А. А. Концепты ум и глупость в немецкой и английской языковых картинах мира: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германские языки” / А. А. Мишин. – Владимир, 2007. – 23 с.
7. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ : Восток – Запад, 2007. – 314, [6] с. – (Лингвистика и межкультурная коммуникация. Золотая серия).
8. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / Приходько А. М. – Запоріжжя : Прем’єр, 2008. – 332 с.
9. Русакова И. Б. Концепты “счастье” – “несчастье” в лингвокультурном содержании русских пословиц : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Русский язык” / И. Б. Русакова. – М., 2007. – 24 с.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : [підручник] / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
11. Словник синонімів української мови : в 2-х т. / [Бурячок А. А.]. – К.: Наукова Думка, 2001.
12. Collins Thesaurus. – Glasgow : HarperCollinsPublishers, 2006. – 939 p.
13. Crabb G. English synonyms. – N. Y. : Harper & Brother, 1917. – 695 p.
14. Longman Dictionary of Contemporary English. – England : Pearson Education Limited, 1995 – 1668 p.
15. New Oxford Learner’s Thesaurus. A dictionary of synonyms [chief editor D. Lea]. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – 1008 p.
16. Oxford Thesaurus of English. – Oxford : Oxford University Press, 2004. – 1060 p.
17. Lutz W. D. The Cambridge Thesaurus of American English / W. D. Lutz. – Cambridge University Press, 1994. – 515 p.
18. Kirkpatrick B. The Oxford Paperback Thesaurus / B. Kirkpatrick. – N.Y. : Oxford University Press, 1994. – 909 p.